

Людмила ТЕРЕЩЕНКО

старший науковий співробітник
лабораторії психології навчання імені І. О. Синиці
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України, канд. психол. наук

Психолого-педагогічні та психофізіологічні проблеми початкової освіти

Навчає не зміст освіти, озвучений учителем, а передусім – особистість учителя.

- Важливу роль у виникненні шкільних неврозів відіграє **психологічна атмосфера** в школі.
- **Перевантаження дітей** навчальним матеріалом, класів – учнями, вчителів – працею та додатковими обов'язками спричиняє напруження і призводить до виникнення конфліктів. На якому рівні не виникав би конфлікт, він прямо або опосередковано позначиться на дитині.
- Багато **конфліктів** виникає у системі «учитель – діти», «учитель – батьки», «дитина – дитина», «дитина – однокласники».
- Вельми поширеним конфліктом є **конфлікт** між інтересами школярів і змістом навчання.

Основною **причиною** виникнення шкільної дезадаптації та шкільних неврозів є **не помилки** під час навчальної діяльності або взаємин дитини з учителем,

а переживання з приводу цих помилок і взаємин.

Шкільний невроз

Шкільний невроз — це страх дитини зазнати труднощів у навчанні, у взаєминах з учителями та однокласниками. У результаті починає формуватися невротична особистість.

Термін **«шкільний невроз»** використовують у разі, коли **боязкість** школи і **тривожність** існують на підсвідомому рівні й проявляються у вигляді соматичних симптомів (блювоти, головного болю, підвищення температури тощо), що виникають **лише перед відвідуванням школи і пов'язані з вагомим особистісним конфліктом.**

Причини виникнення шкільних неврозів:

- незрілість мотиваційно-потребової сфери шестирічок — сучасних першокласників;
- несформованість психологічної готовності дитини до школи, її функціональну (шкільну) незрілість;
- завищена самооцінка: діти, які внаслідок неправильного виховання набули штучно завищеного рівня домагань і довго не можуть пристосуватися до рядового статусу в школі;
- навчальне перевантаження організму;
- проблемні взаємини дитини зі значущими дорослими (учителями і батьками): у дітей, чиї батьки застосовували жорсткі покарання за найменшу провину або навпаки виховували дитину в умовах гіперопіки; у дітей, які навчаються в умовах нездорової психологічної атмосфери в школі (конфліктні ситуації під час навчання дитини в школі);
- педагогічна оцінка;

Дитина, яка має шкільний невроз: яка вона?

Страх дитини «бути не такою» супроводжується **скутістю і напруженням**, що проявляється **під час опитування** дитини вчителем із місця, у її **відповідях** біля дошки, **спілкуванні** з незнайомими людьми, **виконанні** контрольних робіт. Порушується концентрація уваги, працездатність знижується (хоча раніше ці прояви не спостерігалися). Поведінка дитини характеризується **пасивністю**, розвивається **афективна замкнутість**.

Для дітей зі шкільним неврозом найбільш **складним** здається **початок** будь-якої **учбової дії, вибір** одного з **рішень**.

Перед «особливо страшним уроком» у дитини може **боліти голова, підніматися тиск**. Дитина легко збуджується, у неї періодично з'являються біль у животі та інших частинах тіла, вона не може спокійно спати вночі.

Клінічний прояв неврозу в дітей — страх

- До невротичного належить **страх**, який або **не виправдовується** конкретною **загрозою**, або не відповідає їй за ступенем своєї значущості. Такий страх завжди має психологічні підстави для виникнення – відповідну мотивацію. Класичною моделлю невротичного страху є **фобії**.
- Невротичні страхи з'являються **внаслідок** тривалих **переживань** або гострих **психічних розладів**, часто – на фоні хворобливого перенапруження нервових процесів.
- Для дітей молодшого шкільного віку з неврозами **типовим** є **страх «бути не тим»**, тобто страх невідповідності загальноприйнятим нормам, очікуванням, страх приниження чи невизнання з боку значущих дорослих. **Страх невдачі** в цих дітей переважає над прагненням до успіху. Діти з такими невротичними страхами **обирають прості завдання, не проявляють активності** під час розв'язання цих завдань, **не впевнені у собі**, не вірять у власну спроможність досягти

Чинники, що загострюють невротичні страхи молодшого школяра:

загострене почуття власної гідності, самолюбство, що нерідко переростає в честолюбство;

виражене почуття провини в дітей;

високий ступінь тривожності в батьків і завищений рівень їх домагань, що передається дітям;

надмірний раціоналізм у взаєминах із ними;

інтелектуальне перевантаження з надмірним контролем із боку батьків за заняттями дитини та її шкільними оцінками;

побоювання дитини не виправдати очікування і вимоги дорослих, втратити їхню прихильність, заслужити негативну оцінку і, зрештою, бути покараною.

Тобто для молодшого шкільного віку **типовим є конфлікт** визначення, коли виражена **потреба** в емоційному визнанні, любові постійно **депривується**.

Педагогічна оцінка

Негативна педагогічна оцінка спричиняє виникнення шкільної тривожності, а в майбутньому – і шкільних неврозів.

Чому педагогічна оцінка може стати причиною неврозу:

- молодші **школярі**, як відомо, часто **сприймають** педагогічну оцінку як **оцінювання власної особистості**, на основі чого формується самооцінка школяра. Як відомо, учні початкових класів ще неспроможні давати об'єктивну оцінку якості своєї роботи чи особистості в цілому і судять про це на основі оцінок дорослих, передусім учителів;
- **нищення мотивів навчання**. Нагромадження позитивного емоційного досвіду в зв'язку з оцінюванням засвоєних знань є основою для розвитку навчально-пізнавальних мотивів, особливо мотивації досягнення;
- педагогічна оцінка впливає на **емоційний комфорт** першокласників, зокрема на виникнення шкільної тривожності;
- педагогічна оцінка впливає на розвиток **творчих здібностей** дитини;
- педагогічна оцінка є основою для формування взаємин з однокласниками

Педагогічна оцінка має тенденцію
перетворюватися на **самооцінку**
першокласника.

Отже, УЧИТЕЛЬ має

ПРОДУМАТИ ВСЮ СИСТЕМУ ОЦІНЮВАННЯ

Система оцінювання має задовольняти такі вимоги:

оцінки мають **максимально відповідати рівню знань і вмінь** учнів: не слід завищувати чи занижувати їх;

оцінка не має приголомшувати дитину, дезорієнтувати її у власних цінностях, перетворюватися на джерело негативних переживань, які згодом можуть стати невротичними;

оцінка має бути **співзвучною очікуванням** дитини щодо дорослого, стимулювати дитячу активність, ініціативу, прагнення до творчості. **Оптимальна оцінка** є засобом підвищення результативності діяльності дитини і водночас основою для майбутнього розвитку її ціннісного ставлення до себе як до суб'єкта діяльності;

можливе покарання за низьку оцінку, але при цьому треба розібратися, чому і за що дитина її отримала; за потреби **слід допомогти** їй і обов'язково висловити впевненість у тому, що дитина здатна її виправити;

аби **оцінка** була не констатуючою і караючою, а **стимулюючою**, треба порівнювати результати кожної дитини не з результатами інших дітей, а з її власними досягненнями – тоді навіть незначне просування в навчанні стане помітним;

слід пропонувати учням більше **завдань**, спрямованих на розвиток самоконтролю, рефлексії і формування адекватної самооцінки: знайти помилки в роботі й оцінити її, потім цій роботі дає оцінку вчитель;

індивідуальний підхід, тобто врахування можливостей особистості.

Оцінювання має подвійну спрямованість:

на учнів

на вчителя

Майстерність оцінювання є одним із провідних критеріїв професійної майстерності педагогів.

Типові ситуації, які спричиняють негативні переживання:

- як результат отримання низької оцінки – дитина отримала **низьку оцінку**, і **тому відчуває провину**, сором, хвилюється, що про це скажуть інші;
 - через **страх** отримати **погану оцінку**;
 - через **страх покарання** за низьку оцінку – за це батьки можуть сварити дитину, змушувати її переписувати завдання, забороняти дивитися телевізор тощо;
 - через **невідповідність вимог** авторитетних дорослих і особистих уявлень — дитина вчиться на відмінно, на межі своїх можливостей, тому через перевтому і постійний стрес час від часу отримує низькі оцінки, хоча дорослі щоразу вимагають лише відмінні результати;
 - через **очікування покарання** — дитина відчуває страх, фізичний дискомфорт, має погані передчуття тощо.
- Такі переживання є деструктивними, оскільки **блокують розвиток особистості**.

Освіта має базуватися на позитивних особистісних якостях і настановленнях учителя, що реалізуються під час його міжособистісної взаємодії з учнями.

Це означає, що з-поміж різних **чинників**, що зумовлюють результативність навчання і виховання школяра, **найвагомішим є сам учитель.**

Рекомендації педагогам щодо оптимальної взаємодії з учнями:

створити відповідний **соціальний простір** для розгортання процесу розвитку дитини, умовою якого є **забезпечення її свободи**. Це такі виховні дії педагога, завдяки яким він не втручається у процес розвитку, а лише створює умови для дитячого саморозвитку;

відмова вчителя від **авторитарного стилю** спілкування з дітьми, довірливе та відкрите ставлення до них, розширення особистісно-зорієнтованих форм контакту, коли дитина перебуває в центрі уваги співбесідника і розвиває емоційну чутливість до різних емоційних станів людини;

емоційно значуща для дитини **діяльність** має бути наповнена **почуттям інтересу, здивування, інтелектуального занепокоєння** і радіщами пізнання;

педагог має **емоційно підтримувати** дитину, щоб допомогти першокласнику відчувати значущість своєї діяльності; обов'язкове заохочування старань і зусиль дитини;

учитель має постійно **змінювати види діяльності**, проводити фізкультхвилинки або психогімнастичні етюди, що є ефективною профілактикою стомлення першокласників;

налагодження вчителем **довірливих особистісних взаємин** із кожною дитиною та її батьками. Учитель має бути обізнаним щодо того, який психологічний клімат панує в сім'ї його учня;

використання вчителем **особистісної форми спілкування** з дітьми під час організації навчальної діяльності, що дасть йому змогу враховувати індивідуальні особливості фізичного і психічного розвитку дитини, варіювати ступінь навантаження, міру допомоги і характер вимог;

важливою якістю особистості є **самоповага** — особистісно-ціннісне судження дитини про саму себе. Визначальним у формуванні самоповаги є акцент на ціннісному ставленні педагога до дитини, що сповнює відповідним змістом ставлення дитини до дійсності і до самої себе;

завданням учителя є **становлення самооцінки** кожного **учня** і таке управління навчальним процесом та життям дітей у класі, що не шкодило б формуванню адекватної самооцінки в тих дітей, у яких вона завищена, і підвищувало б самооцінку в тих, у кого вона занижена;

вияв учителем **особливої майстерності** під час оцінювання **поведінки і результатів діяльності учнів**, а також характеру взаємин з іншими дітьми;

дотримання вчителем **гуманних взаємин**, що означає олюднення відносин, піднесення особистісної гідності людини: ставлення до неї як до найвищої життєвої цінності. У таких умовах дитина отримує все необхідне для свого розвитку, прояву індивідуальності, реалізації потенційних можливостей і здібностей, стає творчою особистістю;

індивідуальний підхід, тобто врахування можливостей особистості.

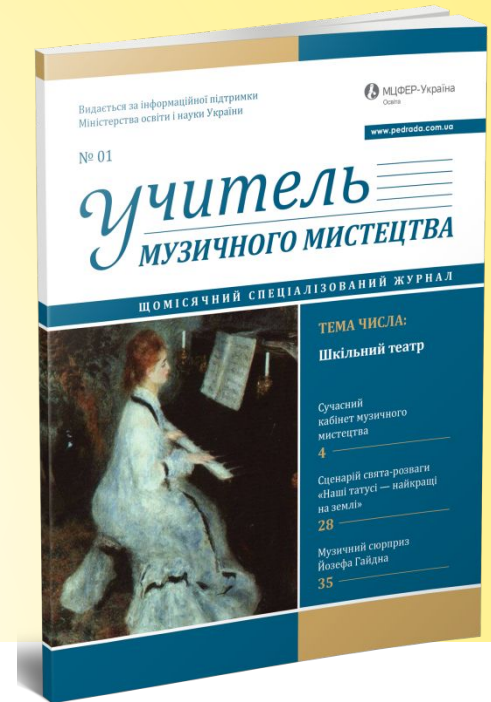
Учитель музичного мистецтва

НОВИЙ журнал для вчителя музичного мистецтва у школі

Передплатіть і щомісяця читайте:

- конспекти уроків музичного мистецтва
- сценарії свят
- авторські розробки з музично-театральної діяльності
- прем'єри пісень сучасних композиторів
- розвивальні ігри-завдання, ребуси, кросворди

та багато іншого
ЕКСКЛЮЗИВНИЙ тематичний випуск 2014 року —
«Гурткова робота»

Передплатний індекс:
89986

З питань передплати

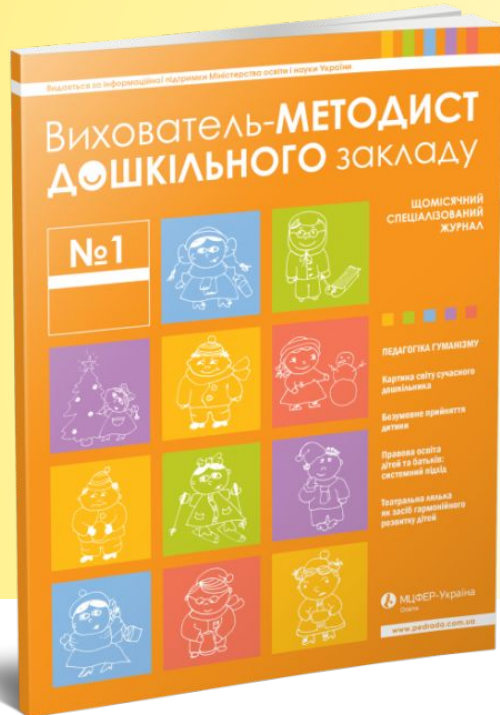
звертайтеся:

0 (44) 586-56-06
www.pedrada.com.ua

НАЙКРАЩИЙ ЖУРНАЛ з організації освітньої роботи у ДНЗ

Видається за інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України

- Реалізація Базового компонента дошкільної освіти у новій редакції
- Готові рішення щодо організації методичної роботи та формування розвивального середовища
- Зразки оформлення методичної документації
- Досвід роботи найкращих педагогів
- Допомога методисту-початківцю дошкільного навчального закладу

**Передплатний індекс:
37237**

З питань передплати

звертайтеся:

0 (44) 586-56-06

www.pedrada.com.ua

Ексклюзивний тематичний випуск у 2014 році —
«Організація дослідно-експериментальної роботи в ДНЗ»

Медична сестра дошкільного закладу

ПЕРШИЙ ЖУРНАЛ для медичної сестри ДНЗ

Видається за інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України

- Організація харчування дошкільників
- Упровадження здоров'язберезувальних технологій
- Здійснення медичної профілактики
- Регламент роботи
- Підготовка санітарних бюлетенів

А також:

- Покрокові алгоритми проходження перевірок
- Інструкції
- Консультації для батьків та багато іншого

Додатково для передплатників у ПОДАРУНОК — санбюлетені

- «Профілактика вітамінної недостатності» у I півріччі
- «Профілактика ГРВЗ» у II півріччі

**Передплатний індекс:
89318**

З питань передплати

звертайтеся:

0 (44) 586-56-06

www.pedrada.com.ua